

**KÜRESEL BASKILAR KARŞISINDA GEÇERLİ BİR
ÜSTÜNLÜK YÖNELİMİ OLARAK YABANCI SERMAYE VE
YABANCI SERMAYEYE YÖNELİK BAKIŞIN KOBİ'LERDE
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ-I***

Sabahat BAYRAK KÖK**
Muhammet AKDIŞ***
Celalettin SERİNKAN****

ÖZET

Küresel rekabet ve küresel entegrasyon süreci pek çok ülkenin ekonomik kalkınma politikaları konusundaki paradigmlarında değişime yol açmıştır. Ülkelerin uluslar arası ekonomiye katılımı ve dünya ekonomisine açılımı, rekabet üstünlüğü geliştirecek işbirliği sistemlerine gidişi hızlandırırken, bu gelişimde en fazla odaklanılan olgu yabancı sermaye olmuştur. Türkiye'nin uluslararası platformlardaki avantajlarına rağmen, ülkeye çektiği yabancı sermayenin çok alt düzeylerde kaldığı da bir gerçektir. Halbuki Türkiye'nin dünyada büyük miktarlara ulaşan doğrudan yabancı yatırımlar açısından avantajlı konumunu değerlendirebilmesi, ülkenin geleneksel kalkınma engellerini de aşmasında yardımcı olacaktır. Bu makale, son yıllarda önemli gelişmeler gösteren illerde yapılan ampirik bir çalışma aracılığıyla, yabancı sermayenin büyük potansiyelinden yararlanma konusundaki engelleri iller bazında ortaya koymayı amaçlamıştır. Varılan sonuç, doğrudan yabancı sermaye yatırımları konusundaki çekinme ve çekincelerin büyük oranda yanlış anlama ve bilgi eksikliğinden kaynaklandığı yönündedir. Türkiye'nin ve Türkiye'deki KOBİ'lerin mevcut yapısal özelliklerinden kaynaklanan engelleri aşması durumunda, dünyadaki pek çok ülkenin yabancı sermayeden sağladığı yarardan ülkemizin de pay alması mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Yabancı Sermaye, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Türkiye'de Yeni Sanayileşen Şehirler

---

* Bu makale iki bölüm halinde yayınlanmaktadır. İkinci bölümü dergimizin 8. sayısında yayınlanacaktır.

** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

*** Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

**** Dr., Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ABSTRACT

The process of global competition and global integration has changed paradigms about economic development policies of many countries. As involvement of countries into the international economy and openness of their economies accelerate movement towards co-operation systems, which improves competitive advantage vis-à-vis other countries, foreign capital has become the most important fact in this development. Despite Turkey's advantages in the international platforms, the level of foreign capital attracted to the country has been so low and unsatisfactory. Whereas, Turkey's success in using her advantages and attracting foreign investment can help Turkey to overcome her long-standing development problems. The purpose of this article, based on empirical study is to reveal the obstacles in front of selected cities which have the desire to benefit from foreign capital. The result shows that refraining from, or being hesitant/apprehensive about direct foreign investment is due to misunderstanding and lack of information. If Turkey and SME (KOBİ) can overcome obstacles that are caused by structural reasons, then it will be possible for Turkey to benefit from direct foreign investment.

Keywords: SME, Foreign Capital, Direct Foreign Instruments, Newly Industrialized Cities in Turkey.

GİRİŞ

Küreselleşme kavramı, tüm dünyada her geçen gün önemini artırıp daha fazla tartışmaya neden olurken, küreselleşme süreci konusunda da lehte ve aleyhte görüşler ortaya koyulmaya devam etmektedir. Küreselleşmenin lehinde ve aleyhindeki görüşler ne olursa olsun günümüzde, küresel yapı içinde, temelde sermayenin egemen olduğu uluslararası şirketler, yabancı sermayenin iktisadi fırsatları teknolojik gelişmeler yoluyla takip ederek kolaylıkla yer değiştirmesini sağlayarak yeni bir dünya düzeni ortaya koymaktadır. Sanayi Devrimi ile birlikte ticari faaliyetlerin gelişim hızı atölyelerden fabrikalara, fabrikalardan bölgesel fabrikalara, buradan da ulusal fabrikalara geçerken, bu gelişme yakın geçmişte yeni bir ivme kazanmıştır. Bu ivme, küçük çaplı ihracat imkanları olan ulusal işletmeleri, tek bir yönetim altında ve çeşitli ülkelerdeki faaliyetleri kapsayan çok uluslu işletmelere, bu aşamadan da küresel işletmelere doğru dönüştürmüştür. Bazı yazarlar tarafından küreselleşmenin itici gücü olarak kabul edilen küresel işletmeler, ulaştıkları kapsam ve ekonomik performansları dolayısıyla küresel dünyanın sınır tanımayan ekonomisinin temel aktörleri olarak kabul edilmektedir.

1980'lerden itibaren nicelik olarak hızla artan, 1992 yılında sayıları 37 000' e ulaşan ve dış yatırımları 2 trilyon doları bulan bu işletmelerin,

dünyadaki özel üretimin üçte birini kontrol ettiği 1995'te dünyadaki üretimlerini % 7.5' e, gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımlarını ise % 6,3' e çıkardıkları görülmektedir (UNCTAD, 1993). Sadece sınır ötesinde gerçekleştirilen üretimi yansıtan bu rakamlara yurt içi üretim rakamları da eklendiğinde bu payın çok yukarılarda olduğu ve gerek kendi ülkelerinde gerekse uluslararası seviyede bu işletmelerin daha rekabetçi bir konuma geldiği görülmektedir. Amerikan'ın dış doğrudan yatırımları üzerinde yapılan bir incelemede, gelişmekte olan ülkelerde yapılan yatırımlardan hasılanın %65'i iç pazarda satılmakta üretimin sadece %18'inin ABD'ne ihraç edildiği, geri kalan bölümünde başka ülkelere ihraç edildiği tespit edilmiştir (Koechlin, 1995: 92-100).

Kaynaklarını merkezde toplayan, diğer ülkelerdeki işletmelerle ortak yatırım yapan böylece faaliyette bulunduğu ülkelere adapte olan küresel işletmeler, küresel temel aktörler olarak varlık gösterirken, küresel stratejilerde de küresel değişikliklere neden olmuşlardır. Dolayısıyla, küreselleşme trendine uygun olarak, 1990'lı yıllarda işletmelerin rekabet güçleri, kendilerinin sahip oldukları kaynaklardan başka, sınır ötesinde bulunan diğer ülkelerdeki maddi ve beşeri kaynaklardan yararlanabilme güçlerinden ve kültürel farklılıkları üretim sürecine bir girdi olarak sokup, dünyanın her yerindeki yeni fikirlerden ve kaynaklardan avantaj sağlama yetilerinden oluşmaktadır.

Bu çerçevede, uluslararası ticarete nazaran daha fazla etkinlik kazanan uluslararası sermaye artık sınır tanımaz olmuş ve dolayısıyla ekonomik paradigmalarda çarpıcı trendlere neden olarak yeni değişim dalgalarına yol açmıştır. Uluslararası ticaret son yıllarda sermaye akımlarının gerisinde kalmış, 1990'da yaklaşık 200 milyar dolar olan doğrudan yabancı sermaye girişi, 1998 yılında 686 milyar dolara çıkmıştır. 1999 yılında dünyada yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 1.099 milyar dolara çıkmış ve bu çıkış 2000 yılında 1.392 milyar dolarla doruk noktaya ulaşmıştır. 2001 yılında 823 milyar dolar, 2002 yılında 651 milyar dolara gerilemiştir. (Dünyada Yabancı yatırımlar, YASED, 2004).

Yabancı sermayede uluslararası alanda görülen bu gelişme şaşırtıcıdır. Çünkü, 19. yüzyıl Sanayi Devrimi'nden sonra gelişip yaygınlaşan ve 20. yüzyıla devredilen devletçilik anlayışı, ticaret, yatırım, teknoloji, sermaye vb. konularda "korumacı" olmuş, ulusal olanı, yani yerli üretimi motive etmiştir. Dolayısıyla ulusların göreceli olarak içe kapanmayı

benimsemesini ve dışa açılmanın olumsuzluğu üzerinde durarak; bu olumsuzlukları ekonomik, politik, sosyal ve bireysel aktiviteler üzerinde yapılandırmıştır. Ancak bu korumacı anlayışa zamanla tepkiler oluşmaya başlamıştır. Çünkü küreselleşmenin temel ilkeleri olan “serbest ticaret, serbest rekabet” ilkelerinin bir çok ülkede benimsenmesi ve yaygınlaşmasıyla zamanla ülkemizde de bu ilkeler taraftar bulmaya başlamıştır. Bu durum çifte standartlı uygulamaların kalkması yönündeki baskıların artışına yol açmıştır.

İşte bu noktada, 21. yüzyıl küresel rekabetçi ekonomi anlayışında, rekabet üstünlüğünü geliştirecek şekilde, işbirliği yöntemleri geliştirilmesi, ulusal sınırlardaki yabancı sermayeye yönelik resmi ya da gayrı-resmi kısıtlama ve engellerin kaldırılması, küresel stratejinin geliştirilmesi açısından vazgeçilmez olmuştur. Böylece, küresel işletmelerin çeşitli ülkelere ait yasalar ve milli sınırlarına daha rahat uyum sağlamasını desteklemek için işbirliği yönelimlerine gidilmiş (Çelikkol, 1994: 23) özellikle GATT, IMF, WORLD BANK gibi kurumlar yoluyla engellerin kaldırılmasında, gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkeler üzerinde liberalizasyon taleplerinden sonuç almaya başlamışlardır.

Özellikle, dışa kapalı olan pazarların dışa açılması, ulusal ekonomi ve pazarların entegrasyon sürecini hızlandırıp şirketler için yeni bir faaliyet alanı oluştururken eski konseptlerin ve dengelerin hızla altüst olmasıyla birlikte yabancı sermaye girişiminin geliştirmekte olan ülkeler üzerinde olumlu etkisi olduğu fikrine yönelik bir odaklaşma gözlenmiştir. Yabancı sermayenin avantajları olarak; ulusal tasarrufları destekleme, yüksek oranda sermaye birikimine imkan verme, makro ekonomik performansı yükseltme, ürün kalitesini iyileştirme ve yeni buluşlar geliştirme yoluyla sanayi sektörünün gelişmesine katkıda bulunması, ulusal teknolojik kapasitenin artmasına neden olması olarak sayılabilir (Paristo, 1995: 69). Bu olumlu görüşler yabancı sermayenin mobilitesini kendine çekme konusunda yoğun bir aktivite yaratmıştır.

Bu çalışmada, yabancı sermaye konusunda Türkiye’deki aktivitelere dikkat çekmekte ve KOBİ’lerdeki mevcut durum analiz edilmekte ve doğrudan yabancı sermayeye yatırımlarının ülkedeki beş ilde karşılaştırmalı olarak mevcut durumu ortaya koyulmakta ve beş ildeki yöneticilerin yabancı sermayeye bakış açıları değerlendirilmektedir. Bu

vesileyle yabancı sermayenin ekonominin gelişme potansiyeline katkı sağladığı vurgulanmaktadır.

1.Yabancı Sermaye Yatırımının Tanımı

Yabancı yatırım, yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınmasıdır. Bir ülke borsasında işlem gören şirketlerin hisselerinin bir diğer ülke veya ülkelerin kuruluşları tarafından satın alınmasını ifade eden portföy yatırımları dışında kalan ve bir veya birden fazla uluslararası yatırımcının tamamına sahip olarak veya yerli bir veya birkaç şirket ile ortaklık halinde gerçekleştirdiği yatırımlar, doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak tanımlanabilirler. Bu durumda, bir şirketin üretimini ana merkezin bulunduğu ülke sınırları dışına yayarak yabancı ülkelere yalnız ve ortaklarla üretim tesisi kurması veya mevcut tesisleri satın alması ya da mevcut tesislerle birleşmesi doğrudan yabancı sermaye yatırımları olarak ifade edilmektedir. (Aydın, 1997: 67)

Doğrudan yabancı yatırımlar, 1970'li ve 1980'li yıllarda daha çok sermaye ihraç eden gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşirken, 1990'lı yıllarla birlikte, yabancı sermaye giderek artan oranlarda gelişmekte olan ülkelere gitmeye başlamıştır. Bunun temel nedenlerinin başında, 1980'lerin sonunda yaşanan borç krizi gelmektedir. Devletler arasında ya da uluslararası finans kurumlarıyla devletler arasında varolan borç-alacak ilişkilerinin bir tıkanma noktasına gelmesi ve borç alan ülkelerin pek çoğunun aldıkları borçların anaparalarını değil faizlerini dahi ödeyemez duruma düşmeleri sonucu, özellikle gelişmekte olan ülkelere akmayan doğrudan yabancı yatırımlar teşvik edilmeye başlanmış, bunun sonucunda 1990'ların başında dünya toplam yatırım hacmi içinde %20'den az bir paya sahip olan gelişmekte olan ülkelere giden yatırımlar artarak, 1990'ların ortalarında %40'lar seviyesine yükselmiştir.

Yabancı yatırımların bölgelere göre dağılımı açısından bir değerlendirme yapıldığında gelişmiş ülkelerin aldığı pay, 1991-1996 ortalaması % 61 iken 2002'de bu oran %71'e çıkarak (460 milyar dolar) en fazla payın gelişmiş ülkelerde olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler ise yabancı yatırımlardan 2002 yılı için %25'lik bir pay (162 milyar dolar) almışlardır (UNCTAD, Dünya Yatırım Raporu, 2003).

1990'ların başında ulaştığı 1 milyar dolarlık yıllık doğrudan yabancı yatırım hacmi ile, kişi başına doğrudan yabancı yatırım hacmi açısından

gelişmekte olan ülkeler arasında en ön sırada yer alan Türkiye, bu seviyeyi muhafaza edememiş ve 1990'ların sonunda çok gerilere düşmüştür. 1983-1988 döneminde dünyada 38. iken, 1989-1994 döneminde 39. olmuş (YASED, 1996:3-5) ve 1998'de 52. sırada yer almıştır. 2002'de, Türkiye 48. sırada yer alarak gerileme eğilimini devam ettirmiştir (UNCTAD, Dünya Yatırım Raporu, 2003).

2. Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Günümüzde dünyada meydana gelen küresel değişim dalgası ve bu dalgaya uygun cevap veren ülkeler, yabancı yatırımların yönünü kendilerine göre değiştirebilmektedirler. 1992'deki 2 trilyon dolarlık doğrudan yabancı sermaye stokunun % 85'inin, 10 sanayileşmiş ülkede olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler arasında öncü konuma sahip olan Tayland bu stokun sadece %1'ini alırken, AB 1988-1992 yılları arasında dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının %44'ünü çekmeyi başarmıştır (World Investment Report, 1995). Tüm rakamlar bu rapordan alınmıştır.

Yine bu rapora göre doğrudan yatırım olarak, dünyadaki yabancı sermaye fiili girişlerinin toplamı 1994' de 225,7 milyar dolara ulaşmıştır. Bunun % 60 lık kısmı kalkınmış ülkelere, % 37 lik kısmı ise kalkınmakta olan ülkelere yönelmiştir. 1994 yılı yabancı sermaye fiili girişleri içindeki AB ülkelerinin payı % 31,5 olup, bu miktar içinde en fazla payı 16,9 milyar ile Fransa almakta, onu 10,2 milyar dolar ile İngiltere takip etmektedir. AB ülkeleri içinde yabancı sermaye fiili girişleri açısından en az payı ise 1,3 milyar dolar ile Portekiz, 1,1 milyar dolar ile Yunanistan almaktadır. Türkiye 1995 yılında Yunanistan'ın bu rakamının üstünde yabancı sermaye girişi gerçekleştirmiştir.

Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin dünya toplamı içindeki payı % 28 olup en fazla payı Macaristan ve Polonya almaktadır. Bu ülkeleri takiben Rusya ve Çek Cumhuriyeti'nin yabancı sermaye girişlerinden aldığı paylar Türkiye ile aynı düzeydedir. Güneydoğu Asya Ülkeleri toplam yabancı sermaye girişlerinin % 26 sını alırken, bu ülkeler içinde 33,8 milyar dolar ile Çin Halk Cumhuriyeti ilk sırayı almakta onu 7,9 milyar dolar ile Singapur izlemektedir. Latin Amerika Ülkelerinin payı ise % 9 dur. Bu Ülkeler arasında Meksika 4,4 milyar dolar ile ön sırada yer almaktadır (World Investment Report, 1995).

Doğrudan yabancı yatırımların, 1986-1990 yılları arasında ortalama % 24.3, 1991-1995 yılları arasında ortalama %19.6, 1996 yılında %9.1, 1997 yılında %29.4 ve 1998 yılında da %38.7 büyüme oranına sahip oldukları görülmektedir. Dünyada doğrudan yabancı yatırımlar, 1996 yılında 359 milyar dolar, 1997 yılında 464 milyar dolar ve 1998 yılında da 644 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (UNCTAD, WIE, 1999). 2000 yılında yabancı yatırımlar zirveye çıkarak yaklaşık 1,4 trilyon dolar olmuştur. 2001 ve 2002 yıllarında gerileyerek önce 824 milyar dolar olmuş sonra da 621 milyar dolara düşmüştür (UNCTAD, Dünya Yatırım Raporu, 2003). Bu müthiş düşüşün temelinde makro-ekonomik faktörler olarak; yavaş ekonomik büyüme, borsalarda yaşanan düşüşler, bazı endüstrilerdeki yeniden yapılanmalardaki yavaşlıklar gösterilebilir. Mikro-ekonomik faktörler olarak; şirket kârlılıklarındaki azalmalar ve şirket içi borçlanmalar gösterilebilir. Bu nedenlerin yanısıra kurumsal nedenler de sayılabilir (UNCTAD, 2003). Ayrıca Amerika'da yaşanan 11 Eylül Saldırısı sonrası Amerika'nın izlediği dünya politikası da bu düşüşte rol oynamıştır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişmiş ülkelerdeki durumuna bakıldığında; Belçika ve Lüksemburg 2002 yılında 134 milyar dolar ile en fazla yabancı sermayeyi almış ülkelerdir. Bunları izleyen ikinci sıradaki ülke Çin'dir. 2002 yılında Hong Kong'la beraber olarak Çin 66 milyar dolar pay almıştır. Üçüncü olarak aynı yıl Fransa 51 milyar dolar, Almanya 38 milyar dolarlık yatırım almışlardır. ABD, 1997 yılında 109 milyar dolar ve 1998 yılında da 193 milyar dolar ile ilk sırada yer almaktadır. 2000 yılında ABD 314 milyar dolar, 2001 yılında 143 milyar dolar ve 2002'de ise sadece 30 milyar dolar yatırım almıştır. ABD'yi 1998 yılında elde ettiği 63 milyar dolarlık doğrudan yabancı sermaye yatırımı ile İngiltere takip etmektedir. Avrupa Birliği'nin payına düşen yabancı sermaye yatırımı ise 1997 yılında 126 milyar dolar ve 1998 yılında 230 milyar dolardır. Gelişmiş ülkeler içinde önemli bir yere sahip olan Japonya'da doğrudan yabancı sermaye yatırımları 1997 yılından farklılık göstermeyerek yaklaşık 3.2 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir.

Gelişmekte olan ülkeleri ele aldığımızda, bu ülkelerde 13 yıldır ilk defa 1998 yılında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında bir azalma meydana gelmiştir. Bu oran yaklaşık yüzde 4'tür. Bu azalmanın en

önemli nedeni Asya'nın gelişmekte olan ülkelerindeki (Endonezya, Tayvan Çin Bölgesi ve Hong Kong Çin) 11.5 milyar dolar tutarındaki düşüştür.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu Asya ve Pasifik ülkelerine bakıldığında, 1997 yılında elde edilen 96 milyar dolar doğrudan yabancı sermaye yatırımı, 1998 yılında yüzde 11'lik bir azalışla 85 milyar dolara düşmüştür. Bu düşüşün nedeni daha önce de belirtildiği gibi üç ülkedir (Endonezya, Tayvan Çin Bölgesi ve Hong Kong Çin) ve ülkelerin yerel ekonomilerindeki yavaşlamadır. Buna ilave olarak, bölgesel ekonominin yaşadığı kriz bu keskin düşüşü hızlandırmıştır. Çin 1997 yılında 45 milyar dolar ve 1998 yılında da 44 milyar dolarlık yabancı yatırım girişi ile ülke olarak yalnız bölgesinde değil, gelişmekte olan ülkeler içinde de birinci sırada yer almaktadır.

Çin dışındaki ülkeler gruplar halinde değerlendirilmiştir. Doğu Asya (Hong Kong, Çin, Kore Cumhuriyeti ve Tayvan Çin Bölgesi) 1998 yılında 5 milyar dolar civarında, ASEAN 10 (Kamboçya, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland, Vietnam, Myanmar, Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti ve Brunei Darussalam) 1998 yılında 18 milyar dolar civarında yabancı yatırım almıştır. Güney Asya (Bangladeş, Hindistan, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka)'ya bakıldığında, her ne kadar bu grubun finansal krizden önemli ölçüde etkilenmediği görülse de, 1997 yılında 4,6 milyar dolarlık yabancı sermaye yatırımına karşılık, 1998 yılında yaklaşık 4 milyar dolar yabancı yatırım almışlardır. Bu bölgede 1998 yılında yalnız Bangladeş, özellikle enerji sektöründeki yabancı yatırım girişi ile hızlı bir büyüme yaşamıştır. Batı Asya da (Bahreyn, Kıbrıs, İran, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Katar, Suudi Arabistan, Türkiye, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen) Güney Asya gibi doğrudan yabancı yatırımlarından yaklaşık 4.6 milyar dolar civarına pay almışlardır. Orta Asya ve Pasifik'in payı ise son derece düşük düzeyde kalmıştır.

2002 yılındaki veriler açısından değerlendirme yapıldığında gelişmiş ülkeler yabancı sermayenin %71'ini alırken gelişmekte olan ülkeler %25'ini almıştır. Bu yıla göre gerçekleşen yabancı sermayenin bölgelere dağılımına bakıldığında Batı Avrupa ülkeleri yabancı sermaye yatırımlarının 384 milyar dolarla %59'luk kısmı almışlardır. Asya-Pasifik ülkeleri ise 95 milyar dolarla %15'lik pay almışlardır. Latin Amerika 56

milyar dolarla %9, Orta ve Doğu Avrupa 29 milyar dolarla %4'lük pay almışlardır. Afrika ülkeleri de 2002 yılında 11 milyar dolarla %2'lik pay alarak en az paya sahip olmuşlardır (UNCTAD, 2003). Buradan yabancı sermaye yatırımlarının daha ziyade gelişmiş ülkelerde toplandığını, fakirlik açısından dünyanın en fakir kıtası olan Afrika'nın bu yatırımlardan yeterince söyleyebiliriz.

Ülkelerin toplam yabancı yatırım stokları açısından bakıldığında ilk sırayı 1,352 milyar dolar ile ABD almaktadır. Çin 880 milyar dolar, İngiltere 638 milyar dolar, Almanya 451 milyar dolar, Fransa 401 milyar dolar, Hollanda 314 milyar dolar, Brezilya 235 milyar dolar, Kanada 221 milyar dolar, İspanya 217 milyar dolar ve İrlanda 157 milyar dolar yatırım almışlardır (UNCTAD, 2003). Türkiye ise 20. sırada olarak 18 milyar dolarlık paya sahiptir. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında bu miktarın çok az olduğu açıktır.

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri (Polonya, Çek Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Romanya, Macaristan, Litvanya, Hırvatistan, Ukrayna, Estonya, Slovakya, Bulgaristan, Letonya, Slovenya, Beyaz Rusya, Makedonya, Moldova Arnavutluk ve Bosna Hersek) 1998 yılında toplam olarak 19 milyar dolar civarında yabancı yatırım çekmişlerdir. 1998 yılında Polonya Çek Cumhuriyeti ve Macaristan, Rusya Federasyonu'nun yanında en fazla yatırım çeken ülkeler olmuşlardır. Macaristan ve Romanya'da ise uygulanan özelleştirme programı nedeniyle belirgin bir yükselme olmuştur. Türkiye'deki gelişimi ayrı bir başlık altında değerlendirmek yararlı olacaktır.

3. Türkiye'de Yabancı Sermayenin Durumu

Türkiye'nin yabancı sermaye ile tanışması ilk defa Osmanlı İmparatorluğu zamanında olmuştur. Ancak, esas yoğun sermaye girişi 1950'li yıllardan sonra özellikle 1960'larda yaşanmıştır. 1980'deki dışa açılma ve ihracata yönelik büyüme modeli ise yabancı sermayede dönüm noktası oluşturmuştur. Çünkü, 1980'li yılların başına kadar Türkiye'de yabancı yatırımlar konusu, ithal ikameci kalkınma modelini benimseyen diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi hep tartışmalı bir konu olmuş, tartışmalar ise ideolojik ve ekonomik boyutlu olarak yapılmıştır (Oktay, 1997: 49)

İdeolojik görüş açısından yabancı sermayeye yöneltilen eleştiriler, yabancı sermayenin gittiği ülkede bağımlılık ilişkilerini geliştirdiği, ülkeyi ekonomik ve siyasal açıdan kendi ülkesinin uzantısı durumuna getirerek ekonomik ve siyasal bağımsızlığını tehlikeye soktuğu noktalarında odaklanmıştır. Ekonomik boyutlu tartışmalar ise, yabancı yatırımcıların ithalat eğiliminin yerli yatırımcılardan daha yüksek olduğu, bu yüzden ülkelerin ödemeler dengesini olumsuz etkilediği, teknolojik üstünlüğe dayanarak piyasa paylarını yerli yatırımcılar aleyhine artırdıkları, kendi lehlerine bir tüketici kesimi oluşturdukları, ülke ekonomisi ile uyumlu bir gelişme gösterip bütünleşme yerine ikili yapının oluşmasına neden oldukları, eskimiş teknolojilerini pahalıya satarak sanayileşmeyi çarpıttıkları ve sonuçta getirdiklerinden çok götördükleri üzerine yoğunlaşmıştır. Böylece az gelişmiş ülkelere, yabancı sermaye ekonomik bir görünüme sahip olsa da politik ve ideolojik bir boyut da sokulmuştur. Ancak P. Gabriel'in de belirttiği gibi, günümüzde her iki tarafın da çatışma konusu olabilecek katı tutumlarından sakınması ve anlaşma yoluna gitmesi gerekmektedir (Gabriel, 1970: 93-102).

Bu görüşler doğrultusunda, pek çok ülkenin yaptığı gibi Türkiye de yerli sanayicilerin korunması açısından yabancı yatırımcıların gelişini denetlemek, sınırlamak bazen de önlemek üzere; içerik şartı, ihracat şartı, ticari denge şartı, teknoloji transferi şartı, yerel hisse şartı, lisans şartı, döviz ve havale sınırlama, imalat şartı veya sınırlaması gibi bir dizi uygulamaları değişik hükümetler aracılığıyla uygulamıştır. Ancak, 1980'lere kadar yapılan bu tür olumsuz değerlendirmelere rağmen, bu yıllar yabancı yatırımcılara olumlu yaklaşan hükümetlerin zaferi ile sonuçlanmıştır. Çünkü yabancı sermayeye 19. yüzyıl mantığıyla bakmak, gelişmekte olan ülkelerin aleyhine sonuçlanmış ve yabancı sermaye genelde gelişmiş ülkelere gitmiştir (Knoppers, 1970: 33-39).

Yabancı sermayenin gelişmiş ülkelere gitmesinin başka nedenleri de bulunmaktadır. Yabancı sermaye yatırımlarının çekilebilmesi için bazı önkoşulların sağlanmış olması gerekmektedir. Bu önkoşullar arasında ülkenin ekonomik ve siyasal istikrar içinde olması, iç piyasanın büyüklüğü, halkın satın alma gücü, tamamlanmış alt yapı, eğitilmiş işgücü, ulusal paranın konvertibl olup olmadığı (Oktay, 1997: 51) gibi çeşitli faktörler söz konusudur.

1980'li yıllarda Türkiye'nin yabancı sermayeye olumlu bakışının yerli bir bilinç olmaktan çok dünya genelindeki yeni uyanışa katılma isteği olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü, 1980'lere gelindiğinde dünyanın ekonomik, siyasal ve kültürel çehresinin "küreselleşme" olgusuyla hızla değişmeye başladığı, Batılı gelişmiş, eski sosyalist, üçüncü dünya ülkeleri dahil neredeyse bütün ülkeler, serbest rekabet, serbest ticaret, özel girişimcilik, özel mülkiyet ve özelleştirme" taraftarı olmuş, artan liberalizasyon ile birlikte dünya hızlı bir sermaye hareketliliği yaşamaya başlamıştır.

Türkiye ise bu çerçevede, yabancı sermayeye yönelik mevzuat değişikliği (1954'ten beri resmen yürürlükte olmasına rağmen bürokratik engellerle işlerlik kazanamayan 6224 sayılı yabancı sermaye kanununa işlerlik kazandırılmış) ve ekonomik yeniden yapılanmaya imkan veren istikrar tedbirleriyle birlikte, yabancı sermayenin girişini teşvik edici önlemler alınmıştır. Bunları izleyen yurtiçi rekabet koşulları, ithalat-ihracat rejimi, ulusal paranın prestijinin yükselmesi, uygulanan para ve maliye politikaları, geniş pazar imkanları, satın alma gücünün yüksekliği vb. faktörlerle, yabancı sermayenin girişi için gerekli birçok şartın sağlanmasında yabancı sermaye olumlu bir görünüm kazanmıştır.

Mevzuat ve diğer liberal politikalar sonucunda artan sermaye izinleri sonucunda ilk dikkat çekici artış 1980-1981 döneminde yaşanmıştır. 1980'de 97 milyon dolar olan yabancı sermaye 1981'de 337 milyon dolara yükselmiştir. İkinci büyük sıçrama 1986'da yapılan mevzuat değişikliği ile gerçekleşmiş ve 1986'da 364 milyon dolar olan yabancı sermaye izinleri 1987'de 665 milyon dolara çıkmıştır. 1987 yılı kıpırdamaların başlangıç yılı olmuş, 1987-1989 yılları arasında gerçekleşen fiili yabancı yatırımlar her yıl ikiye katlanmıştır. Bu dönemde yatırım miktarları yüz küsurlu rakamlardan milyarlarca doğru ilerlemiştir. 1987-1989 yılları yabancı yatırımların en hızlı arttığı dönemi oluşturmuştur. Bu gelişmenin sonucunda Türkiye 1990 yılında en iyi noktaya ulaşarak tarihinde ilk kez 1 milyar 500 milyon dolarlık yatırım çekmeyi başarmıştır (Macro Economy, 1997:55). 1992 yılında yapılan mevzuat değişikliği ile ilk kez 2 milyar dolar sınırı aşılmış ve nihayet 1995'te 3 milyar dolar sınırına ulaşmıştır (Yabancı Sermaye Raporu: 1993-1995).

Bu gelişmeler ve önlemler sonucunda 1954-1980 yılları arasında toplam 300 milyon doları bulmayan yabancı sermaye miktarı, 1980

sonrasındaki 15 yıl içinde 8 milyar doları geçmiş ve Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı kuruluş sayısı 90'dan 3000'lere ulaşmıştır. 1989-1994 döneminde, pek çok ülke yabancı sermaye yatırımlarından aldığı payı düşürürken, Türkiye söz konusu dönemde aldığı payı, önceki dönemlere göre, çok az da olsa arttırmıştır. Ancak bu artış, 1989'dan itibaren yabancı sermaye yatırımlarında gerçekleşen artıştan diğer gelişmekte olan ülkelerin yararlandığından çok gerilerde kalmıştır (TÜGİAD, 1996: 50-51).

1994 yılındaki krize kadar Türkiye'ye yabancı sermayenin belli bir tempoda geldiği görülürken bu yıldan itibaren yabancı sermaye yatırımlarında birkaç önemli değişiklik yaşanmıştır. Birincisi, Türkiye'ye yabancı sermaye girişinin yerinde saymaya başlaması ve gelişme göstermemesidir. 1994'te 1 milyar dolar olan izin miktarı hâlâ aynı düzeydedir. İkincisi ise, 1 milyar dolar içinde yeni yatırım miktarının neredeyse %10'lara kadar gerilemesidir. Aynı dönemde yabancı ülkelere yönelik doğrudan yatırım akışı 1980'den 1990'a kadar dünya GSYİH'sinin %0.4'ünden %1.1'ine çıkmış, bu sirkülasyona en fazla katkıda bulunanlar Japon firmaları olmuştur (1990'dan itibaren hızlı bir azalma gösterse de) 1986'dan 1990'a kadar, Japon işletmeleri yabancı ülkelere yaklaşık 200 milyar dolarlık yatırım gerçekleştirmiştir (Touraine, 1997: 78).

Türkiye-AB arasında Gümrük Birliği anlaşmasının 01.01.1996 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi, buna ilaveten özelleştirme çalışmalarına ve Yap-İşlet-Devret modeli uygulamalarına hız verilmesi ile birlikte 1996 yılından itibaren yabancı sermaye girişlerinde önemli artışlar olması beklenmekteydi. Türkiye-AB arasında gümrük birliğine gidilmesinin yabancı sermaye üzerine etkisinin olumlu olacağı düşünülmekteydi. Fakat 1998'de ülkemize giren yaklaşık 316 milyon dolarlık net yabancı sermayenin 1999'da (deprem, enflasyon ve siyasi istikrarsızlığın etkileri nedeniyle) 250 milyon dolara gerilediği açıklanmıştır. 1981 yılından 1999'a kadar 25 milyar dolarlık yabancı sermaye girişine izin verildiği halde, bu sürede fiilen gerçekleşen yabancı yatırımlar tutarının 10 milyar dolar civarında kaldığı ve bunun yaklaşık 2 milyar dolarlık bölümü ülkemizi terk etmiştir (Cillov, İstanbul Ticaret, 2000: 3).

1998 yılında ülkemize giren yaklaşık 316 milyon dolarlık net yabancı sermaye girişi gerçekleşmişken Polonya'ya giren yıllık yabancı sermaye miktarı 5 milyar dolar, Macaristan'a 2 milyar dolar ve Vietnam'ın bile 1,3 milyar dolardır (Cillov, İstanbul Ticaret, 2000: 3). 1999 sonu itibarıyla, Türkiye'de 4.950 adet yabancı sermayeli firma faaliyet gösterirken 2003 sonu itibarıyla 6.312'ye çıktığı belirtilmektedir (Yabancı Sermaye Derneği, 2003). Aşağıdaki Türkiye'de izin verilen yabancı sermaye izinlerinin ülkelere göre gösterildiği tablo yer almaktadır.

Tablo 1. İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ünelere Dağılımı

Üneler	1980-1990	1998	1999	2000	2001	2002	Toplam
FRANSA	1.045,61	135,5	146,72	33,7	137,71	134,06	5.665,01
HOLLANDA	322,4	352,05	234,57	1.381,34	635,47	379,27	5.336,02
ALMANYA	696,43	329,8	407,31	636,84	319,31	271,99	4.329,47
A.B.D.	770,59	297,2	292,51	291,3	316,06	310,75	3.928,78
İNGİLTERE	877,44	44,43	88,4	98,15	506,53	247,66	2.669,11
İSVİÇRE	799,61	101,58	50,89	35,26	86,1	149,3	2.260,60
İTALYA	214,06	128,69	95,22	17,86	33,63	243,51	1.882,89
JAPONYA	363,33	17,54	13,85	150,78	258,6	128,76	1.818,69
DİĞER ÜLK.	582,16	40,4	198,16	62,15	71,33	82,77	1.674,65
TOPLAM	6.421,36	1.647,44	1.700,57	3.474,93	2.726,14	2.242,92	33.995,32

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Nisan 2004.

Bu yatırımların üneler nezdinde değerlendirmesi yapıldığında en fazla yabancı sermaye izinleri Fransa'ya verilmiştir. Ardından Hollanda ve Almanya gelmektedir. Amerika, İngiltere, İsviçre, İtalya ve Japonya'nın da önemli miktarlara sahip bulunmaktadır (Hazine Müsteşarlığı, Nisan 2004). 1991-1997 yıllarına ait veriler tablonun yalın hale getirilmesi amacıyla gösterilmemiştir.

Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı sermayenin değişik sektörlerde yer aldığı aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 2. Türkiye’de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Sektörel Dağılımı

Sektörler	Firma Adedi	Mevcut Yabancı Sermaye	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı (%)	Şirketlerin Toplam Sermayesi	Toplam Sermaye İçindeki Yabancı Sermaye Payı (%)
TARIM TOPLAMI	151	278.417.122	3,63	294.158.826	94,65
MADENCİLİK TOPLAMI	101	37.919.647	0,49	47.354.929	80,08
İMALAT SANAYİİ TOPLAMI	1.667	3.182.618.272	41,52	5.411.113.189	58,82
ENERJİ SANAYİİ TOPLAMI	51	367.096.783	%4,79	392.363.428	%93,56
HİZMETLER TOPLAMI	4.541	3.799.698.315	%49,57	6.460.294.924	%58,82
GENEL TOPLAM	6.511	7.665.750.139	%100,00	12.605.285.296	%60,81
*30.06.2003 İtibarı ile					

Kaynak: <http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/ybsyeniturk.htm>, 02.04.2004.

Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı sermaye ağırlıklı olarak hizmetler sektöründe yer almaktadır. Yaklaşık 6,5 milyar dolarlık bir sermayeye sahip olan yabancı sermayeli şirketlerin hizmetler toplamı ise 6511’dir. Hizmetler sektörünü imalat sanayii takip etmektedir. Yaklaşık 5,5 milyar dolarla 1667 şirket bulunmaktadır. Tarım sektöründeki yabancı sermaye ise çok küçük kalmakta ve 151 şirketin toplam sermayesi 294 milyon dolardır. Madencilik sektöründeki firma adedi 101 ve bu şirketlerin toplam sermayesi 47 milyon dolarla en düşük miktara sahiptir. Yabancı sermayenin sektörler itibarıyla genel bir değerlendirmesi yapıldığında, ülkemizde yabancı sermayenin çok düşük kaldığını ve mevcut şirketlerin de sermaye yatırımlarının küçük sermayelerden ibaret olduğu söylenebilir. İleride yabancı sermaye yatırımlarının özellikle imalat sanayiinde olması, ülke menfaati açısından daha yararlı olacaktır.

Türkiye’deki yabancı sermayenin ülkeler açısından değerlendirildiği tablo aşağıda belirtilmektedir.

Tablo 3. Türkiye’de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Ülkelere Dağılımı

TÜRKİYE’DE FAALİYETTE BULUNAN YABANCI SERMAYELİ KURULUŞLARIN ÜLKELERE DAĞILIMI*					
	Firma Adedi	Mevcut Yabancı Sermaye	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı (%)	Şirketlerin Toplam Sermayesi	Top. Ser. İçindeki Ya.b. Ser. Payı (%)
AVRUPA BİRLİĞİ					
AVRUPA BİRLİĞİ - TOPLAM	2.999	5.621.657.158	68,97	10.509.181.838	53,49
DİĞER OECD ÜLKELERİ - TOPLAM	827	1.615.829.081	19,82	2.885.431.651	56,00
OECD ÜLKELERİ - TOPLAM	3.826	7.237.486.239	88,79	13.394.613.489	54,03
ORTADOĞU ÜLKELERİ - TOPLAM	1.075	197.718.440	2,43	495.008.573	39,94
KUZAY AFRİKA ÜLKELERİ - TOPLAM	80	19.353.709	0,23	29.927.134	64,67
DİĞER İSLAM ÜLKELERİ - TOPLAM	72	5.578.093	0,07	11.622.764	47,99
İSLAM ÜLKELERİ - TOPLAM	1.227	222.650.242	2,73	536.558.471	41,50
DİĞER D. AVRUPA ÜLKELERİ - TOPLAM	108	24.325.174	0,29	83.735.970	29,05
BAĞIMSIZ DEV. TOP. - TOPLAM	426	33.227.838	0,39	46.927.946	70,81
DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ - TOPLAM	534	57.553.012	0,68	130.663.916	44,05
GÜNEYDOĞU ASYA ÜLKELERİ - TOPLAM	153	13.759.257	0,16	19.892.343	69,17
DİĞERLERİ - TOPLAM	698	344.577.674	4,09	538.876.032	63,94
GÜNEY AMERİKA ÜLKELERİ TOPLAM	6	206.008	%0,00	286.901	%71,80
ORTA AMERİKA VE KARAİBLER TOPLAMI	67	274.843.969	%3,37	409.723.790	%67,08
DİĞER ÜLKELER - TOPLAM	924	633.386.908	7,52	968.779.066	65,38
GENEL TOPLAM	6.584	8.426.126.378	100,00	15.440.625.633	54,57
*30/06/2003 Tarihi itibari ile					

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Nisan 2004.

Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı firmaların sayısı bakımından en önde gelen Almanya’dır (1084 firma). Hollanda ikinci (449), İngiltere üçüncü (413), ABD dördüncü (389 firma), İran beşinci (393 firma) sıradadır. Türkiye’de 116 değişik ülke menşeli firma bulunmaktadır. Bu kadar farklı ülkelerden gelen firmaların Türkiye’ye kattıkları kaynak miktarı ise oldukça düşüktür. Bütün ülkeler birlikte alındığında günümüze kadar ancak toplam 15,5 milyar dolarlık bir yabancı sermayeyi oluşturmaktadır. Bu ise Türkiye açısından alınacak daha pek çok yolun olduğunun en bariz göstergelerinden biridir.

Türkiye’deki yabancı sermaye yatırımlarının bölgeler açısından miktarlarına bakıldığında en fazla yatırımın Avrupa Birliği ülkelerinden geldiği görülmektedir. Bu yatırımın miktarı 10,509 milyon dolar civarındadır. İkinci önemli yatırımcı bölgesi olarak diğer OECD ülkeleri gelmektedir (2,885 milyon dolar). İslam ülkeleri ise üçüncü sırada yer almaktadır. İslam ülkelerinin toplam yatırımı 536 milyon dolardır. Oran olarak bakıldığında OECD ülkelerinin yabancı sermaye içindeki oranı %89, İslam ülkelerinin %2,7, Doğu Avrupa ülkeleri % 0,68, Asya ülkeleri %4,5, Güney Amerika ülkeleri %4 ve diğer ülkeler %7 paya sahiptirler.

İstanbul Sanayi Odası tarafından yayınlanan “Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” adlı raporda(1999) yer alan 500 firmadan 139 adedi yabancı sermayeli firmalardır ve bunların 20 adedi yüzde yüz yabancı sermayeli kuruluşken, 42 adedinde ise yabancı sermaye oranı yüzde 50’den fazladır. Türkiye’deki izin verilen yabancı sermaye miktarları ve bunların fiili giriş miktarları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Aynı tabloda yıllar itibariyle yabancı firma sayıları da gösterilmektedir.

Tablo 4. Yıllar İtibariyle Yabancı Yatırım İzin ve Girişler

Yıllar	İzin Verilen Yabancı Sermaye (Milyon Dolar)	Firma Sayısı(*)	Filili Giriş (Milyon Dolar)
1980-1989 top.	4,562	1525	1835
1990	1.861	1856	1005
1991	1.967	2123	1041
1992	1.819	2330	1242
1993	2.063	2554	1016
1994	1.477	2830	830
1995	2.938	3161	1127
1996	3.836	3582	964
1997	1.678	4068	1032
1998	1.646	4533	976
1999	1,700	4956	813
2000	3,477	5328	1707
2001	2,725	5841	3288
2002	2,243	6286	1042
2003**	1,208	6511	578
Toplam	35,203	-	16,372

* Birikimli

** 2003 Yılı Ocak-Mayıs itibari ile

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Raporu, Mart 2004.

Ülkemizde izin verilen yabancı sermaye miktarı 35 milyar doları bulmasına rağmen 1980 yılından 2003 yılına kadar ancak 16 milyar dolarlık kesim fiilen giriş yapmıştır. Bu miktar yabancı sermayeyi kendi ülkelerine çekebilmiş olan ülkelere nazaran çok azdır. Sadece 1998 yılında Çin 43 milyar dolarlık net yabancı sermayeyi kendi ülkesine çekebilmiştir. Bizim yaklaşık 25 yılda yaptığımızın yaklaşık üç katını Çin, bir yılda başarabilmiştir.

Ayrıca Türkiye'ye son 11 yılda doğrudan yabancı sermaye yatırımları 11 milyar 243 milyon dolar iken Türk işadamlarının yurt dışındaki yatırımları 3 milyar 590 milyon doları bulmuştur. 2003 yılında yabancıların Türkiye'de 578 milyon dolarlık yatırımlarına karşılık, yerli sermayedarların yurtdışı doğrudan yatırımı 499 milyon dolar olmuştur (Abdurrahman Yıldırım, Türkiye Sermaye Kaçırma Alanı, Hürriyet, 19.03.2004).

Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin büyük çoğunluğu AB ülkelerince olmak üzere, %90'ını OECD ülkelerince

gerçekleştirilmektedir. Ülkemize Uzakdoğu Asya'dan yabancı sermaye girişinde artışlar olmuştur. 1990 yılında 1 milyar dolar yabancı sermaye çeken ülkemiz, 1998 yılında 976 milyon dolarlık bir yatırım çekebilmiştir. 1990 yılında 50 ülke arasında 32. sırada yer alırken, 1994'te 41. sırada, 1996'da 42. sırada, 1997'de ise 49. sıraya doğru gerilemiştir (Cömert, 2000: 12). 2002 yılında ise 48. sırada olmakla son beş yılda sıralamadaki yeri pek değişmemiştir (UNCTAD, 2003).

Dünyanın küresel işletmeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'de oldukça zayıf sermayeli bir yabancı yatırımı olduğu görülecektir (Ekonomik Forum, 1997: 12). Bu zayıf performans; Türkiye'nin evvelce ön plana çıkarılan Asya-Avrupa arasındaki köprü konumu, büyük medeniyetlerin beşiği olma özelliğinden kaynaklanan tarihi ve kültürel zenginlikleri, Orta Doğu ülke ve kültürlerine yakınlığı ama laik bir müslüman ülke olması ve batılı ülkelerle geleneksel ticari bağlarının olması şartları nedeniyle zamanla güçlenebilecektir. Ayrıca Türkiye'nin Akdeniz ülkesi olarak genç nüfusa sahip olması ve nüfus artış hızına bağlı olarak efektif talep yapısının devamlı bir artışı izlemesi, geniş iç pazarının bulunması ve kişi başına düşen GSMH'nin giderek artması, borçlu bir ülke olmasına karşılık borçlarına sadık kalması nedeniyle IMF, World Bank gibi kuruluşlar nezdinde itibarının iyi olması, GATT, OECD, NATO gibi uluslararası kuruluşlara üyeliği, AB'ye entegre olma kararlılığı gibi klasik avantajlara sahiptir.

Yukarıda bahsedilen avantajlar ne yazık ki yabancı sermayenin gelmesi için yeterli olamamıştır. Bu avantajlara yeni avantajlar ekleme gerekliliğinin ciddiyeti ortadadır. Çünkü Türkiye ekonomisinin şu anda büyük mücadele verdiği sorunlardan başlıcaları olan tasarruf açığını kapatma, teknoloji transferi, ihracatı arttırarak dış ticaret açığını kapatma, verimliliği yükseltme ve istihdam yaratma vb. katkıları yabancı sermaye yatırımlarıyla gerçekleştirebilirdi. Böylece serbest rekabet ve serbest ticarete dayalı bir piyasa ekonomisinin kural ve kuramlarını yerleştirmek üzere ekonomik transformasyona yönelimi tüm kurumlarıyla gerçekleştirme, piyasalara devlet müdahalesini azaltma, bürokratik yapıyı azaltma, özelleştirmeyi eylem boyutuyla gerçekleştirme gibi reformlarla özel sektör ağırlıklı girişimci bir ekonomi olmayı başardıkça Türkiye'nin potansiyeli sadece küçük yabancı sermaye yatırımlarını değil büyük ölçekli yatırımları çekmesi de mümkün olacaktır.

Yabancı yatırımcıların büyüklerinden biri olan California Kamu Çalışanları Emeklilik Sistemi Calpers, her yıl gelişmekte olan piyasalara yapacağı yatırım miktarını belirlemek için hazırladığı raporu internet sitesinde yayınlamıştır. Geçen yıl gelişmekte olan piyasalara 2 milyar dolar yatırım yapan fonun Wilshire Consulting'e hazırlattığı rapora göre 2003'ü 2.08 puanla listeye dahil olarak geçiren Türkiye, bu yıl 1.99 puanla 2.0'lık barajın altında kalarak yatırımlardan mahrum kalacaktır (Dünya Gazetesi, 12.02.2004).

Tablo 5. Calpers'in Kıyaslama Listesi

Ülkeler	2004	2003	Fark	Ülkeler	2004	2003	Fark
1 Polonya	3.00	2.56	0.45	15 Meksika	2.37	2.25	0.12
2 Filipinler	1.87	1.46	0.41	16 Hindistan	1.99	1.92	0.07
3 Malezya	2.12	1.80	0.32	17 Brezilya	2.04	2.00	0.04
4 Endonezya	1.57	1.25	0.32	18 Mısır	1.50	1.50	0.00
5 Şili	2.63	2.31	0.32	19 Pakistan	1.50	1.50	0.00
6 Güney Afrika	2.63	2.33	0.30	20 Güney Kore	2.75	2.75	0.00
7 İsrail	2.83	2.55	0.29	21 Türkiye	1.99	2.08	-0.09
8 Venezuela	1.58	1.30	0.29	22 Macaristan	2.38	2.50	-0.13
9 Tayland	1.99	1.72	0.28	23 Ürdün	2.00	2.13	-0.13
10 Rusya	1.57	1.38	0.20	24 Fas	1.67	1.80	-0.13
11 Çin	1.67	1.50	0.17	25 Sri Lanka	1.58	1.74	-0.16
12 Kolombiya	1.83	1.67	0.16	26 Peru	1.96	2.12	-0.16
13 Tayvan	2.58	2.42	0.16	27 Arjantin	1.88	2.09	-0.22
14 Çek Cumhuriyeti	2.63	2.50	0.13				

Kaynak: Dünya Gazetesi, 22. 02. 2004.

Toplam 164 milyar dolar büyüklüğünde bir fonu idare eden Calpers'in listesi hazırlanırken ülkeler, siyasi istikrar, şeffaflık, istihdam uygulamaları, piyasa likiditesi ve volatilitesi, piyasa düzenlemeleri, yasal sistem, yatırımcının korunması, sermaye piyasalarının açıklığı, maliyetler ve bunların alt başlıklarından oluşan karmaşık puanlama sistemine göre değerlendirilmektedir. Bu kriterlere göre Türkiye'nin puanı şeffaflık alanında bir basamak artarken, likidite-volatilite ve piyasanın açıklığı alanlarında birer puan azaldı, diğer alanlarda ise değişmemiştir. Piyasa izleme kuruluşu ve şirket reformlarının savunucusu olarak da tanınan Calpers'in raporu, piyasalar üzerinde oldukça etkili bir referans olarak kabul edilmektedir..

1998 rakamlarına göre dünyadaki gelişime bakıldığında, ABD'nin yabancı yatırımlardaki payının 193 milyar doların üzerinde olduğu; bunu 67.5 milyar dolar net doğrudan yabancı yatırım çeken İngiltere'nin

izlediği, üçüncü sırada ise Uzakdoğu'nun dev ekonomisi Çin'in %7'lik payla yer aldığı görülmektedir. Çin'in 1998 yılında aldığı net doğrudan yabancı sermaye miktarı 43.8 milyar dolar düzeyinde bulunuyor. Ayrıca Hollanda 33.3 milyar, Brezilya 31.9 milyar, Fransa 28 milyar, İsveç 19.4 milyar, Almanya 18.7 milyar, Kanada 16.5 milyar, Finlandiya 12 milyar dolarla, en fazla doğrudan yabancı sermaye alan ilk on ülke arasında yer alıyor. Daha sonra 11.4 milyar dolarla İspanya, 10.2 milyar dolarla Meksika, 7.2 milyar dolarla Singapur, 6.9 milyar dolarla Avustralya ve Arjantin, 6 milyar dolarla Avusturya geliyor. Kapitalist sistemle entegrasyon süresi 10 yılı bulmayan Rusya'nın anılan yılda 2.8 milyar, Çek Cumhuriyeti'nin 2.6 milyar, Romanya'nın 2 milyar, Kazakistan'ın 1.2 milyar ve Azerbaycan'ın 1 milyar dolarla Türkiye'den daha yüksek miktarda doğrudan yabancı sermaye girişi kaydettiği dikkati çekmektedir (UNCTAD, 1999).

Dünya Yatırım Raporu'nun 2002 yılı verilerine göre en fazla yabancı sermayeyi çekme açısından Belçika ve Lüksemburg (ikisi beraber) 134 milyar dolarla birinci sırada gelmektedir. İkinci sırada ise Çin gelmektedir (Hong Kong dahil). Bunların miktarı da 66,5 milyar dolardır. Daha sonra sırasıyla Fransa 51,5 milyar dolar, Almanya 38 milyar dolar, ABD 30 milyar dolar, Hollanda 29 milyar dolar, İngiltere 25 milyar dolar, İspanya 21 milyar dolar, Kanada 20,5 milyar dolar ve İrlanda ise 19 milyar dolarlık yabancı sermayeyi ülkelerine çekmeyi başarmışlardır. Ülkemiz ise 2002 yılı açısından Bermuda, Cayman Adaları, Kolombiya, Şili, Çekoslavakya, Angola, Vietnam, Nijerya ve Ekvator gibi ülkelerin gerisinde kalarak 48. olmuştur (UNCTAD, 2003). Bu sıralamada ön taraflarda yer alabilmek için gerek hükümetimize ve gerekse de sanayicilerimize büyük görev düşmektedir. Aşağıda tek parti olarak hükümete gelen siyasi irade temsilcilerinin yabancı sermaye yatırımlarının ülkemize çekilebilmesi için almış oldukları kararlardan bazıları özetlenmektedir.

17.06.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile yabancı sermayeli şirketlerin ve şubelerin kuruluşu ve faaliyetlerine ilişkin izin sistemi kaldırılmış olduğundan izine dayalı istatistikler artık Hazine Müsteşarlığının sitesinde yayımlanmayacaktır.

Ülkemizde yabancı sermayenin teşvik edilmesi için 2004 yılı başlarında bir takım kanunlar çıkarılmış ve yeni düzenlemeler getirilerek

yabancı sermayenin önü açılmıştır. Yabancı sermayeli şirketlerin kuruluş işlemleri basitleştirilmiş, yeni doğrudan yabancı yatırımlar yasa tasarısı Hazine'den izin alma gereğini kaldırarak yabancı yatırımcıya yerli yatırımcı ile eşit şartlar getirmektedir. 50,000 USD sermaye koşulu da kaldırılmıştır. Bunların yanısıra; yatırımda serbestlik, kâr transferlerinde serbestlik, gayrimenkul alımı, uyuşmazlıkların çözümü, uluslararası tahkim, nakdi olmayan sermayenin kıymet değerlendirmesi, yabancı personel istihdamı ve irtibat büroları açılması konularında liberal bir yabancı sermaye ortamı getirmektedir. İstihdamla ilgili olarak işçilik maliyetlerini arttıran ücret üzerindeki yükler hafifletilecektir. Toplam şirket çalışanlarının %8' i oranında olan yüksek zorunlu istihdam oranı, %6 ya indirilmiştir. Ulusal Meslek Standartları Kurumu'nun kurulmasını sağlayacak yasa taslağı çok yakında yürürlüğe girecektir. Yabancı uyruklu personelin istihdamına ilişkin kanun, sivil toplum örgütlerinin de görüşü alınarak yasalaşmıştır. Yürürlükteki mevzuatta gerekli değişiklikler yapılarak modern bir İŞKUR kuruluşu tamamlanmıştır.

Tüm belge, bilgi ve resmi formaliteler azaltılmış ve basitleştirilmiştir. Formaliteler Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Sosyal Sigortalar Kurumu Yasası Meclisten geçmiştir. Bağ-Kur ile ilgili Sosyal Güvenlik Teşkilatı Yasası Meclisten geçmiştir.

Uluslararası danışmanlık ve araştırma şirketi Eurasia Group'un istikrarlılık listesinde Türkiye, 24 ülke arasında 60 puanla 11'nci olmuştur. Eurasia Group, gelişmekte olan ülkeleri istikrar durumlarına göre değerlendirerek puanlandırmaktadır. En düşük puanın 30, en yüksek puanın 90 olduğu endekste Güney Kore birinci durumda, onu sırasıyla Macaristan, Polonya, Meksika, Bulgaristan ve Tayland izlerken, istikrar açısından Türkiye'nin önünde yer alan diğer ülkeler Güney Afrika, Hindistan, Çin ve Brezilya olarak sayılmaktadır. Eurasia Group'a göre, ortalama 60 puana sahip olan Türkiye'de hükümet 71, toplum 68, güvenlik 59, ekonomi ise 41 puan almıştır (Dünya, 24.02.2004). Ülkemizin gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirilmesi sonucunda, daha pek çok mesafe alması gerektiği ortadadır.

Bunların yanısıra yetkililer büyük yabancı şirketlerle çeşitli vesilelerle Türkiye'de yatırım yapmaları konusunda görüşmeler yapmaktadırlar.

Ülkemizdeki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının arttırılması için pek çok konuda çalışılması gerekmektedir.

4. İl Düzeyinde Yabancı Sermaye Yatırımları

Türkiye'ye yönelik yabancı sermayede önemli bir değişme de, yabancı sermayenin sanayileşmiş illerin dışına çıkmasında görülmektedir. Bugüne kadar Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yoğunlaşan yabancı sermaye izinlerinin son yıllarda Anadolu'nun değişik illerine kaydığı görülmektedir. Tablo 2'de görüldüğü üzere, Edirne'den Şırnak'a, Ordu'dan Hatay'a Anadolu'nun dört bir yanına yayılan yabancıların 1998-1999 yıllarında yatırım teşvik belgesi aldığı il sayısı 50'ye yükselmiştir (Kapital, 2000:130).

1999 yılı içerisinde toplam olarak bakıldığında otomotiv, gıda, ilaç-kimya, finans ve bankacılık sektörü yatırımları dikkat çekiyor. 1999 itibariyle toplam 11 milyar dolar düzeyinde olan yabancı sermaye stokunun %80'inin 7 sektöre (hizmetlerde banka, ticaret, turizm, sanayide otomotiv ile gıda, elektrik-elektronik, kimya ve tütün dikkati çekiyor) gittiği görülürken, %85'inin 8 ülke kökenli olduğu tespit ediliyor. Bunlar sırasıyla ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, İsviçre ve Japonya.

Bu gelişmelerde yabancı sermayenin Türkiye de en fazla 20 ile (İstanbul'da turizm, İzmir'de perakendecilik ve gıda, Bursa'da otomotiv, Eskişehir'de otomotiv ve madencilik yan sanayi, Bilecik oto yan sanayii, Tekirdağ otomotiv, Çanakkale'de çimento, Kırklareli'nde cam, Antalya'da turizm yatırımı, Kocaeli'nde otomotiv, Sakarya'da oto yan sanayii, demir-çelik, Adana'da gıda, Muğla'da turizm, Manisa'da elektronik, Ankara'da sağlık hizmetleri, Kayseri'de metal sektörü, Gaziantep'te perakendeci, Şırnak'ta enerji yatırımı olmak üzere) yatırım yaptığı görülmektedir.

Tablo 6. İller İtibariyle Yabancı Sermaye Tutarı (Milyon Dolar)

İller	İzin sayısı	Yatırım Tutarı	İller	İzin sayısı	Yatırım Tutarı
İstanbul	259	3,347	Uşak	4	22
Kocaeli	75	1,689	Afyon	2	21
Bursa	104	1,016	Ordu	4	20
Ankara	44	931	Amasya	3	20
Mersin	12	485	Samsun	4	13
Manisa	31	475	Şırnak	1	13
Tekirdağ	71	474	Trabzon	10	12
Balıkesir	9	438	Edirne	5	12
Iğdır	2	299	Hatay	8	10
İzmir	93	294	Denizli	6	8
Eskişehir	16	217	Niğde	3	8
Antalya	44	214	Kırıkkale	4	7
Zonguldak	16	178	Karabük	4	6
Adana	32	169	Burdur	4	6
Sakarya	23	157	Diyarbakır	2	4
Konya	9	96	Isparta	2	4
Yalova	3	93	Sivas	2	4
Çanakkale	16	89	Tokat	2	4
Gaziantep	11	77	Aydın	2	4
Muğla	13	49	Giresun	1	2,8
Bartın	3	43	Nevşehir	4	1,3
Kırklareli	7	42	Kırşehir	1	1,1
Bilecik	13	39	Çankırı	1	0,7
Bolu	8	31	Aksaray	1	0,4
Kayseri	9	30	Karaman	2	0,4

Tablo değerleri 1999'un ilk 11 ay rakamları ve 1998 yılının tamamı dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Kaynak: Capital, 2000: 130.

Ancak, gelen yabancı sermayenin yeni yatırım yapma yerine şirket satın almaya gitmesi, ileri teknolojiyi getirmek yerine yapılan işlere yönelik basit teknoloji kullanımı, Türkiye'nin yapamadığı büyüklükteki yatırımlardan kaçınması önemli sakıncalar olarak görülmektedir. Ayrıca yabancı sermaye yatırımlarının esnek olmaması, dış ticaret teorisinin önerdiği gibi hareketli olan sermayenin bütün taraflara kazanç sağlayacağı söylemine (özellikle ithalatı artırma, biriken borçların faiz oranlarının döviz sıkıntısı yaratması, siyasi gücü yönlendirme ve müdahale gibi olumsuzluklar) ters düşmektedir (Bhagwati, 1998: 7-8).

Tablo 7. Araştırma Yapılan İller İtibariyle Yabancı Sermaye Girişleri ve Miktarları

İller	Giriş Yılı	Ülkeler	Yabancı Ortaklık Sayısı	Ortaklık Pay Oranları (En Düşük-En Yüksek)	Toplam Sermaye (Milyon TL)	Toplam Yabancı Sermaye Payı (Milyon TL)
Çorum	1985-1999	Fransa-İngiltere	2	49-100	1.400.065	1.400.032
Denizli	1985-1997	ABD, Almanya, İsviçre, Hollanda.	7	20-80	11.091.199	5.674.599
G,Antep	1985-1998	Suriye, S.Arabistan, Almanya, İspanya, Irak, İran	26	9,50-100	957.249	508.853
K.Maraş	1984-1998	Suriye, İsviçre, ABD, Almanya	3	38-50	30.600	15.288
Kayseri	1987-2000	S.Arabistan, ABD, İsviçre, Almanya, Jersey Adl., Rusya, Pakistan	11	5-50	1.268.500	235.404

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı'ndan ve TOBB'dan alınan verilerden düzenlenmiştir.

Yabancı sermayenin araştırma yapılan illerdeki dağılıma bakılacak olursa, Tablo 4'te görüldüğü gibi, Çorum'a ilk yabancı sermayenin 1985 yılında Almanya'dan ve ikinci olarak 1999 yılında İngiltere'den geldiği görülmektedir. Çorum'a gelen toplam yabancı sermaye payı 1.400.032 milyon TL'dir. Denizli'ye ilk yabancı sermaye girişi 1985 yılında ABD ile olmuş; ABD'ni 1986'da Almanya, 1995'te İsviçre, Almanya, Almanya; 1996'da Grand Turks, 1997'de Almanya Hollanda ortak karması izlemiştir. Denizli'de yabancı ortak payı %20-80 arasında değişiklik gösterirken, toplam yabancı sermaye 5.674.599 milyon TL olmuştur.

Yabancı sermayenin ilgi gösterdiği il olarak Gaziantep dikkat çekmektedir. 1985'te ilk olarak Suriye ile giriş yapan yabancı sermaye, 1986'da S.Arabistan, 1990'da Almanya, 1991'de İspanya, 1994 ve 1995'te Irak ve 1995'te Suriye, 1996'da Irak (5 firma), 1996'da Suriye, 1997'de Irak (2 firma), 1997'de İran, Almanya, Irak (2 firma), 1998'de Irak (5 firma), 1999'da Almanya ile devamlılık kazanmıştır. %10-100 arasında yabancı ortak payı değişen Gaziantep'te toplam (26 firmadan) oluşan yabancı sermaye tutarı 508.853 milyon TL'dir. K.Maraş'ta 1984 yılında Suriye ile giriş yapan yabancı sermayeyi, 1989'da ABD-Almanya karması, 1998'de ise İsviçre izlemiştir. Yabancı ortak payı %38-50 arasında değişirken toplam yabancı sermaye 15.288 milyon TL'dir. Kayseri'de ise 1987 yılında S.Arabistan, 1992'de Almanya, 1993'te Rusya Federasyonu, 1995'te İsviçre, Almanya, ABD, 1997'de Almanya, Pakistan, 1998'de Jersey Adaları, 1999 ve 2000'de de Almanya olarak toplam 11 yabancı ortak girmiştir. Ortaklık payı %5-50 arasındadır. Toplam yabancı sermaye 235.04 milyon TL'dir (Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü). İller arasında G.Antep ağırlıklı olmak üzere Kayseri ve K.Maraş'ta Arap ülkelerinden yabancı sermaye girişi dikkat çekmektedir.

Bugüne kadar pek çok yabancı şirket Türkiye'ye ilgi göstererek yatırım yaptı. AT Kearney'in global bin firmanın başkanlarıyla yaptığı görüşmeler sonucunda oluşturduğu "Yabancı Sermaye Güven Endeksi" adlı çalışmada, 2003 sonu itibarıyla Türkiye yatırım yapılabilecek ülkeler sıralamasında 24'üncü sırada yer almaktadır. Oysa bir önceki yıl Türkiye ilk 25'e bile girememiştir (Fırat, Capital, Ocak 2004, 57).

Sonuç olarak, Türkiye, ulusal, bölgesel ve kentsel bazda ekonomik, siyasi, psikolojik ve moral değerler konusunda istikrar ve güvence sağladıkça, yabancı yatırımcılar için çekici hale gelecektir. Yapısal reformların ve kur politikalarının geleceğe yönelik belirsizlikleri azaldıkça Türkiye, il, bölge ve ulus ölçeğinde en cazip yatırım alanlarından biri olacaktır. Böylece özlenen düzeyde yabancı yatırımın gelmesi için somut adımların uygulamaya konulması ve eksiklerin bir an önce giderilmesi gerekmektedir. Bu durumdan yararlanacak olan işletmelerin başında da KOBİ'ler gelmektedir.

KAYNAKLAR

Akman, V. (1999). **Gelecek Yüzyılın Gündemi**, İstanbul, Rota Yayınları.

Akdiş, M., Bayrak, S. (2000). “Türkiye’de KOBİ’lerin Genel Görünümü ve Finansal Krizlere Dayanıklılığı:5 İli Kapsayan Bir Araştırma”, **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Sayı:6

Aydın, N. **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Ortak Girişimler**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1002, Eskişehir

Bhagwati, J. (1998). “The Capital Myth”, **Foreign Affairs**, Vol. 77, s. 1-10.

Bis (Bis Tekstil ve Hazır Giyim Dış Ticaret A.Ş.). (1993). **Çok Ortaklı Dış Ticaret Şirketleri**, İstanbul, Özdil Basımevi.

Capital, 2000, Aylık Ekonomi Dergisi, D.B.R. Yayıncılık, İstanbul.

Cillov, H. (2000). “Yabancı Sermaye Beklentide”, **İstanbul Ticaret**, 8 Eylül 2000.

Cömert, F. (2000). “İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye”, **Hazine Dergisi**, Sayı:13, s. 1-17.

İstanbul Sanayi Odası (1998). **Şirketler İçin Sinerjik Bir İşbirliği Yolu: Ortak Girişimler**, İstanbul Sanayi Odası Yayınları.

Çelikkol, H. (1994). **Globalleşme Sürecinde Finansal Amaçlı İşbirliği Stratejileri**, Eskişehir, Anadolu Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,

D.P.T. (2000). **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı.

Drucker, P. F. (1996). **Yeni Gerçekler**, Çev. Birtane Kaynakçı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dünyada Yabancı Yatırımlar, (Çevrimiçi) www.yased.org.tr, 11.03.2004.

Dünya Gazetesi, 12.02.2004.

Ekonomik Forum(1997). “Yabancı Sermaye İlk 500 Firma” Yıl:4, Sayı 10, Ekim 1997, s. 12-23.

Ekin, N. (1996). **Küreselleşme ve Gümrük Birliği**, İstanbul Ticaret Odası yayın No:32.

Esener Ö. (1997), **Stratejik Ortaklıklar**, İstanbul, Menkul Kıymetler Borsası Yayınları.

Fırat, Ebru. **Capital**, Ocak 2004.

Friedman, T. (1999). **Küreselleşmenin Geleceği: Lexus ve Zeytin Ağacı**, Çev: E. Özsayar, İstanbul, Boyner Holding yayınları.

Hazine Müsteşarlığı. (1996)., **Yabancı Sermaye Raporu**, Ankara.

Hazine Müsteşarlığı, (Çevrimiçi)
<http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/ti15.htm>, 02.04.2004

Gabriel, P. (1970). “Multinationals In The World” **Harward Business Review**, C. I, s. 4, s. 93-102.

Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Raporu**, Ocak 2000.

Knoppers, A.T.(1970). “The Multinational Corporation in The Third World”, **Colombia Journal of World Business**, C: V., S:4, s. 33-39.

Koechlin, T. (1995). “The Globalization of Invesment”,
Contemporary Economic Policy

Kurdoğlu, Ç. (1997). “Yabancı Sermaye ve Küreselleşme”, **Forum Dergisi**, Yıl:4, Sayı:10.

Macro Economy, (1997). “Yabancı Sermayenin Sağı Solu”, **Macro Economy Dergisi**, No: 31, s. 54-58.

Macro Para (1997). “75 yabancı Şirket Türk Ortak Arıyor”, **Macro Para Dergisi**, Sayı: 157, s. 16-21.

Mccurry, P. (1995). “Brazil Opens to Foreing Capital”, **Euromoney**, III. S. 121-129.

Müjde, A. M. (1999). **1999 Yılı Faaliyet Raporu**, Çorum, Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği yayınları.

Oktay, M. (1997). **Şirketler İçin Stratejik Bir İşbirliği Yolu: Ortak Girişimler**, İstanbul Sanayi Odası Gümrük Birliği Danışma Ofisi Yayın No:6.

Oyan, O.(2000). “Özelleştirmenin Öteki Yüzü”, **Ekonomik Forum**, Yıl: 7, S: 3, s. 10-13.

Özalp, İ. (1998). **Çokuluslu İşletmeler: Uluslararası Yaklaşım**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No:111.

Paristo, A. (1995). **Recent Trends in Employment in Transnational Corporations, Foreign Direct Investment, Trade and Employment**, Paris, OECD Pub.

Sönmez, M. (1996). “1996’ya Girerken Yabancı Sermaye” **Ekonomik Forum**, Yıl:3, S. 2, s.10-21.

The World Bank. (1999). **Global Development Finance-Analysis and Summary Tables**.

THE ECONOMİST. (1997). “75 Yabancı Şirket Türk Ortak Arıyor” s.157

Touraine, M. (1997). **Altüst Olan Dünya: 21. Yüzyılın Jeopolitiği**, Çev. Turhan Ilgaz, Ankara, Ümit Yayıncılık.

Treuman, R. A. (1991). **Global Problems Globalization and Predictability**, World Futures Publications.

TÜGİAD, (1996). **2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar, Yabancı Sermaye**, İstanbul, Tügiad Yayınları.

UNCTAD. (1993). **Trade And Development Report**, Geneva, UN Publications.

UNCTAD. (1999) **World Investment Report: Foreign Direct Investment and Challenge of Development**, New York, UN Publications.

UNCTAD. (2003) Dünya Yatırım Raporu.

Yıldırım Abdurrahman,” Türkiye Sermaye Kaçırma Alanı”, Hürriyet, 19.03.2004.